

Josabeth Sjöberg

Det bor en kvinna på Blecktornsgränd 6. Hon sitter vid sitt fönster och tittar ut. Kakelugnens eld kastar ett varmt ljus i det stenlagda hörnet. Det är eftermiddag. Hon kan ha druckit en kopp kaffe tidigare under dagen. Eller suttit vid pianot en stund. Kvinnan heter Josabeth Sjöberg. Mamsell Josabeth Sjöberg. Titeln är en del av henne. Den talar om att hon är ogift. På gatan nedanför hennes fönster ligger snön som ett täckte över Tavastgatan. Här kan hon sitta i timmar. Följa livet där ute. Se en flicka promenera gatan fram med sin mamma. Iaktta molnens rörelser över hustaken på Mariaberget. Fönstret är en fast punkt i mamsell Sjöbergs tillvaro. Inte bara detta fönster med sina vita gardiner. I sitt snart 70-åriga liv har hon sett praktiskt taget hela Södermalm från sina olika bostäder. Det är vid fönstret som hon möter Stockholm, blir en del av staden och får den att komma till liv.

Josabeth Sjöberg föddes 1812 i Katarina församling på Södermalm. Fadern arbetade som tjänsteman vid Krigskollegium och hennes mor verkar inte ha haft ett arbete utanför hemmet. Hennes tre år äldre bror hette Nils. I hemmet på Söder spelades ofta musik vilket var faderns stora intresse. Modern sägs ha varit förtjust i franska romaner. Familjen hade en piga. Om hennes far vet man även att han tyckte om vin, det står antecknat i kyrkans mantalslängder. Och om modern har kyrkan lagt märke till att fru Sjöberg dricker kaffe och bär sidenklänningar. Familjen hade det med andra ord relativt gott ställt. När Josabeth Sjöberg var 18 år dog hennes mor, och två år senare hennes far. Under en tid levde de två syskonen tillsammans, Josabeth "hushållade" för sin bror medan han gick i lära för att bli timmerman. När Nils gifte sig var Josabeth tvungen att försörja sig själv. Hon blev musiklektioner och gav privatlektioner i borgerliga hem.

Josabeth Sjöberg börjar måla när hon är 26 år. "Min första bostad" heter målningen. Året är 1838 och hon flyttar in i ett rum hos familjen Rydell på Folkungagatan, som då hette Pihlgatan. I mitten av bilden sitter mamsell Sjöberg vid ett bord och fyller med en pensel i notskrift till musikstycken. Vid fönstret arbetar hennes väninna, fru Rydell, i vävstolen och sonen Albert står stödd mot en stol med leksaker utspridda på golvet framför sig. Väggarna i sällskapsrummet är koboltblå och kaklet i ugnen är blommigt. På soffan som står längs med väggen hänger mamsellens sjal. Den är blå. När hon tecknar den andra bostaden är det hennes eget rum och inte sällskapsrummet som avbildas. Hennes ägodelar är ett piano, en gitarr, en byrå, ett litet runt bord, en pall och två stolar. På byrån står en spegel och två ljusstakar. I rummet finns också en säng, som syns på en annan bild där perspektivet är skiftat. Två tavlor hänger på väggarna, ett porträtt som föreställer mamsellen själv och en målning av Upsala Domkyrka. Josabeth Sjöberg var självlärd. Hon saknade formell utbildning. Men hon hade en tydlig konstnärlig tanke. De målningar som idag finns bevarade - 59 stycken, varav 57 finns på Stockholms stadsmuseum - kan delas in i fyra kategorier. Hennes 12 bostäder på Södermalm. Gatulivet på Södermalm, ofta sett från fönstret i hennes bostad. Institutioner som hus för äldre och sjuka. Kyrkorum. I bostadsbilderna sitter hon ofta med handarbete vid fönstret, vänd mot ljuset och gatan. På en bild får hon besök av sin vän Ferdinand Tollin, som också var stockholmskildrare men även en känd satirtecknare. I sin fjärde bostad får hon besök av en doktor Levin. Josabeth Sjöberg är sjuk och ligger till sängs i ett vitt nattlinne och tillhörande mössa. Med åren blir det fler tavlor på väggarna i hennes hyresrum.

Sjöbergs sjätte bostad är samma som den elfte. En "tvårummare" på Renstjernasgränd 17. När hon bor där första omgången, på 1850-talet, har det ena rummet mörklila tapeter och en grön kakelugn. I det andra rummet, förmaket, där pianot bland annat står, är mönstret på tapeterna gammelrosa blommor mot vit botten. När hon flyttar tillbaka dit 15 år senare är rummen omtapetserade och kakelugnen vit. Det är ljusare färger och modernare snitt på gardinerna. I det huset finns också målningar som visar de gemensamma stunder som delas av de boende. I köket hos fru Bergqvist står mamsell Sjöberg och en till kvinna över kastruller och lagar mat. Fru Bergqvist blastar morötter medan hennes dotter tvättar kläder i ett träkar. Trädgårdsmästare Bellander sitter i lugn och ro och läser sin tidning. I en lucka i dörren till intilliggande rum sticker mamsell Grundtmans ansikte fram. Hon följer de vardagssysslor som utförs i köket. I den här bostaden framkommer också det lager på lager-seende som är återkommande i Sjöbergs målningar. Från fru Bergqvists trädgård har hon målat utsikten mot Ersta och Stigberget. Förgrunden domineras av en stor trädgård där det växer tulpaner, bärbuskar och kål. I bakgrunden syns röda kåkar och det grå berget som tar vid. Josabeth Sjöberg har placerat sig själv mitt i trädgården där hon sitter och målar. Ryggen är vänd mot betraktaren. Hon blickar ut över trädgården och berget. Vi som tittar på målningen ser i vår tur trädgården och berget, men också henne.

Som ogift kvinna på 1800-talet hade Josabeth Sjöberg inte många val i livet. Antingen kunde hon leva med släktingar och i stort sett passa upp på dem resten av livet. Eller så kunde hon göra det som många kvinnor ur borgarklassen gjorde, det vill säga bli privatlärarinna. Sjöberg försörjde sig genom att ge musiklektioner i gitarr och piano. Betydelsen av både en egen inkomst och ett eget hem måste ha varit stor. Faktum är att hennes första målning, det koboltblå rummet från 1838, är från samma år som hon får sin första egna bostad. Man kan undra om hon börjar teckna samma år som hon flyttar. Eller om det första hon över huvud taget finner värt att teckna är den första bostaden. Här blir det tydligt hur det konstnärliga skapandet hänger samman med kraften i att som kvinna ha ett eget rum. Varför Josabeth Sjöberg flyttade så många gånger, sammanlagt 12 under sitt vuxna liv, kan ha haft flera orsaker. Dels rådde stor bostadsbrist i Stockholm. Hon kan ha fått lämna plats åt hyresgäster som hade möjlighet att betala högre hyra än det hon kunde erbjuda. Dels kan det ha varit av fri vilja. Att flytta innebar onekligen omväxling i vardagen. I det större perspektivet hade Sjöberg det gott ställt. Mamsellen kunde bo ensam i ett stort rum och dela kök och sällskapsrum med värdfamiljen. För de arbetare och fattiga som bodde på Södermalm existerade inte sådana utrymmen. Ofta fick en hel familj dela på ett litet rum och kök.

I de få texter som under 1900-talet har skrivits om Sjöbergs liv och målningar diskuteras huruvida hennes arbeten var tidsfördriv eller konst. Man förminskar lätt hennes arbete genom att kalla det "en hobby", "en liten talang" och "knåpandet med penna och pensel". Målandet betraktas som förströelse i hennes tråkiga liv. Samtidigt kan de män som analyserar mamsell Sjöbergs målningar inte undgå att se att det handlar om "en älsklingsysselsättning" och "passion". Målandet verkar med andra ord ha varit något som Sjöberg prioriterade högt i sitt liv, kanske allra högst. Hon la både tid, kraft och pengar på sitt målande. Man har också spekulerat i hur dokumentära bilderna är. Vissa, som utsikten mot Mosebacke torg, stämmer helt överens med den faktiska gatubilden. I andra bilder har Sjöberg tagit sig friheter i tid och rum. På en bild från en inrättning för gamla kvinnor finns hennes mormor med till exempel, trots att mormodern sedan länge var död. Likaså har hon heller inte målat alla bilder helt nära inpå den tid då de ägde rum i verkligheten. Många av hennes arbeten är tillkomna 15-20 år senare än den händelse de skildrar. Intressant i

sammanhanget är målningarna av kyrkorummen. Perspektivet utgår ifrån en hög punkt som ger överblick över hela kyrkan. I bilden pågår ofta en begravningspredikan och i bänkarna sitter människor och sörjer. Sjöberg själv syns i bildens mitt. Hon står i gången, klädd i hatt och en blommig sjal som kallas "persisk schal". Men det är inte en existerande kyrka som skildras utan ett rum som hon skapat i fantasin. Målningarna syftar alltså inte till att dokumentera en verklighet, snarare får de sägas ge uttryck för Sjöbergs tankar om sjukdom och döden. I hennes verk blir uppdelningen mellan dokumentärt och fantasi därför inte alltid giltig eller relevant. 1882, samma år som hon avlider, målar Josabeth Sjöberg sin sista bild. Från sitt hem på Blecktornsgränd 6 tittar hon ut mot Tavastgatan nedanför. En flicka och hennes mor kommer gående i kylan. Några män röjer snön som ligger tjock över staden. Den gråa himlen färgar av sig på husens och snöns toner. Ett vackert, melankoliskt Stockholm.

-Lawen Mohtadi

Källor Mamsell Josabeth Sjöberg, Gustaf Näsström, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1954
Josabeth Sjöbergs värld, Stockholms stadsmuseum, 1969 Josabeth Sjöberg, Hans Eklund,
Atlantis, 1980.